

COMMUNISTISCHE PARTIJ EN VLAAMSE BEWEGING. Ongetwijfeld komt de Communistische Partij van België qua ledenaantal, verkiezingsresultaten en persverkoop belangrijk sterker voor de dag in de Waalse industriecentra en in het Brusselse, dan in het Antwerpse, Gentse of Limburgse. Zelfs in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog toen de KPB (verkiezingen van 17 februari 1946) met 12,68% der stemmen en 23 kamerzetels een electoraal hoogtepunt bereikte, slaagde er ze slechts te Antwerpen en in de Denderstreek in om Vlaamse vertegenwoordigers naar het Parlement te sturen. Dit werkt de indruk in de hand dat het Belgische communisme met zijn overwegend Waals-Brusselse inslag zijn oorsprong ook

in die landsgedeelten heeft. Daarbij wordt dan vooral gedacht aan de linkervleugel der Belgische Werklieden Partij, die zich onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog om het Brusselse weekblad L'Exploité gegroepeerd had (eerste nummer 17 november 1918) en die in mei 1921, onder leiding van de syndicale vrijgestelde Joseph Jacquemotte, die tevens lid van de Algemene Raad der Belgische Werkliedenpartij (BWP) was, de Werkliedenpartij verliet om een Parti Communiste de Belgique op te richten. Les Amis de l'Exploité, zoals deze groep zich vóór de afscheuring noemde en waarvan het blad een wekelijkse oplage van ca. 12.000 exemplaren bereikt had, was vooral in het Brusselse, Luikse en Henegouwse actief en had buitendien enkele aanhangers te Antwerpen, Gent

Lier, Niel en Komen. Voordien, in januari 1920, had War van Overstraeten, secretaris der Brusselse Jeunes Gardes Socialistes, reeds een Groupe Communiste de Bruxelles opgericht, die in november 1920 de naam van Parti Communiste Belge aannam. Deze twee communistische partijen, allebei toegetreden tot de in maart 1919 te Moskou opgerichte Derde Internationale (Komintern), smolten op het fusiecongres van 3 en 4 september 1921 samen. Deze datum wordt vandaag nog door de KPB als dag van haar officiële stichting beschouwd.

1. DE VOORGESCHIEDENIS TOT 1921. Niettemin is het niet in Brussel of Wallonië, maar te Antwerpen en te Gent dat, na de door Lenin geleide Russische Oktoberrevolutie van 1917, voor

OPROEP

ARBEIDERS EN VLAAMSCHE NATIONALISTEN ! ARBEIDSTERS, VLAAMSCHE VROUWEN EN MEISJES ! ARBEIDERS ! VLAMINGEN !

Op 18 Juni verlaat JEF VAN EXTERGEM de gevangenis der Begijnenstraat.

Na vijf jaren in den Belgischen kerker te hebben gezeten omdat hij zijn klassen- en rassen-overtuiging niet heeft willen prijs geven, keert hij onder ons terug.

ARBEIDERS ! VLAMINGEN !

Gij zult met ons hem gelegenheid bieden om onmiddellijk op te treden en gebruik te maken van dat vrije woord dat Vandervelde hem heeft geweigerd gedurende zijn voorloopige invrijheidstelling.

Dat vrije woord, het moet weerklinken van stad tot stad, overal waar er arbeiders en Vlaamsche militanten zijn en den eisch doen gelden van het revolutionnaire proletariaat, tot spijt van wie het benijdt.

ARBEIDERS ! VLAMINGEN !

Brussel blijft amnestie weigeren. Brussel weigert ook het Asielrecht aan onze vreemde klassebroeders. Het trapt onze rassen- en klasserechten met den voet. We mogen niet dulden dat het in zijn misdadigen aanslag gelukke !

ARBEIDERS ! VLAMINGEN !

Gij zult ons helpen om onze verdrukkers te verslagen, den dag dat Jef Van Extergem vrij komt. Gij zult, uit zijn uittocht uit de gevangenis, halen wat er voor het revolutionnaire proletariaat en het verdrukte Vlaanderen uit te halen is. Het is een plicht ons daarbij behulpzaam te zijn !

Jef Van Extergem zal bij zijne invrijheidstelling een omreis doen in Vlaanderen en Wallonië, en ook in het buitenland. Hij zal optreden voor onvoorwaardelijke amnestie voor Borms, en al de andere Vlaamsche politieke veroordeelden, die nog in ballingschap leven. Van Extergem zal optreden voor het Verblijfrecht der vreemde arbeiders in dit land, tegen de Terreur in Polen en in de Balkan-Statens en tegen de Terreur van Poincaré in Frankrijk. In één woord, Van Extergem zal het schandige regiem der kapitalistische onderdrukking aanklagen op internationaal gebied.

Hij is en zal zijn, de wekker en de aanmoediger van het strijdende proletariaat, de bezieler van de Vlaamsche revolutionnaire krachten, de aanvoerder van het machtige Eenheidsfront dat onze vijanden breken moet !

ARBEIDERS ! VLAMINGEN

Wij roepen u op om op Zondag 24 Juni aanstaande te Antwerpen, Jef Van Extergem te komen huldigen !

Jonge vrouwen en mannen, gij die aan het begin staat van den strijd dien gij voor uwe klasse- en rassenrechten strijden zult, het is in de eerste plaats op u dat wij rekenen !

Ook tot eenieder gaat deze oproep om GELDELIJKE STEUN, Eenieder drage bij naar zijn beste vermogen, hoe gering het ook zij, het is er niet minder om.

ARBEIDERS ! VLAMINGEN !

Als zij hun prooi moeten lossen en de gevolgen zien, zullen de verdrukkers schuimbekken. Het komt er op aan ons met de reaktionairen te meten ! Ieder begrijpe zijn plicht en vooral niet getalnd

LEVE JEF VAN EXTERGEM !

LEVE HET VRIJE VLAANDEREN !

Voor het Van Extergem-Komitee (in wording :

Bert DE VISSCHERE,

Sekretaris-Penningmeester.

Alle geldstortingen doen op postchekrekening Bert Devisschere, Cappellen, Nr. 2159.47.

het eerst in België groepen ontstaan die buiten de rijen der toenmalige BWP openlijk met het bolsjewistische programma, de sovjets en van 1919 af met de Derde Internationale gaan sympathiseren. Te Antwerpen was deze groep de voortzetting van de tijdens de oorlog opgerichte Minderheidsgroep van de BWP-afdeling Antwerpen (minderheids-socialisten), die zich op het marxisme beriep en, zoals de naam van haar orgaan, De Nieuwe Tijd, aanduidt, aanleunde bij het Nederlandse marxisme van H. Gorter, D. Wijnkoop, A. Pannekoek, W. van Ravesteyn en H. Roland Holst. Tevens protesteerde ze tegen de steun der BWP aan de Belgische oorlogsregering en tegen de capitulatie van de Tweede Internationale voor de oorlog, die in de socialistische beweging een breuk veroorzaakt had. Tegen de wil der BWP-leiding stuurden de Antwerpse minderheidssocialisten een afvaardiging naar de door C. Huysmans en de Nederlandse sociaal-democratie in 1917 te Stockholm bijeengeroepen internationale socialistische vredesconferentie. De minderheidssocialisten, die ook een radicaal-Vlaams standpunt innamen, verdedigden er de Vlaamse eis tot zelfbestuur en oogstten daarvoor de afkeuring van Huysmans en de belangstelling van de Nederlander Pieter Jelles Troelstra. Door dit radicale flamingantisme kwamen de minderheidssocialisten, die buiten Antwerpen ook nog contact hadden met geestverwanten te Tienen, Lier, Mechelen, Boom, Willebroek, Turnhout, Leuven en Temse, in de buurt van het activisme. Toch hebben ze, al werden ze daartoe uitgenodigd, zich nooit in de Raad van Vlaanderen laten vertegenwoordigen. Wel aanvaardden ze subsidies van zijn Centraal Propaganda Comité. In november 1917 schreef de Antwerpse Nieuwe Tijd geestdriftig over de Oktoberrevolutie en over het „vredesdecreet” van het nieuwe sovjetbewind. Toch wilden de minderheidssocialisten de banden met de BWP niet verbreken. Dat gebeurde wel na de wapenstilstand, toen De Nieuwe Tijd ophield te verschijnen en de door de BWP gedesavoueerde minderheidssocialisten deels terugkeerden naar de Werkliedenpartij, deels zich van september 1919 af verenigden om een nieuw, ditmaal duidelijk communistisch blad, De Internationale.

Naast de „minderheidsgroep” was tijdens de Eerste Wereldoorlog te Antwerpen ook nog de Socialistische Jonge Wacht zowel links-radicaal als flamingantisch gericht. Haar secretaris, Jef van Extergem (1898-1945), gaf De Socialistische Vlaming uit, dat dezelfde standpunten innam als De Nieuwe Tijd. Van Extergem stichtte bovendien in de schoot der Socialistische Jonge Wacht een Vlaamse Arbeidersgemeenschap, die los van de BWP stond. „Vlaams is een klassetaal”, schreef Van Extergem de Duitse sociaaldemocraat August Bebel na. En: „Wij zijn socialistische flaminganten, en daar de officiële partij zich niet schijnt te willen uitspreken inzake flamingantisme, hebben wij het nodig geacht een afzonderlijke groep te stichten, waarin plaats zou zijn voor alle socialistische actieve flaminganten”. Van Extergem, die in geschriften en op vergaderingen zowel „het Belgische als het Duitse militarisme” afwees, was bevriend met vooraanstaande activisten zoals August Borms. In november 1918 wijkt hij uit naar Duitsland, waar hij het Spartakisme leert

kennen; daarna, in 1919, keert hij over Nederland naar Antwerpen terug en wordt daar aangehouden. In juni 1920 wordt hij door het Assisenhof tot twintig jaar opsluiting veroordeeld, na tijdens zijn proces, waarop August Borms te zijnen gunste had getuigd, te hebben verklaard: „Onze enige bekommernis was aan het Vlaamse vraagstuk een internationale, een socialistische oplossing te geven”. Tot juni 1928, wanneer hij na achtereenvolgens te zijn vrijgelaten en weer opgesloten, definitief op vrije voeten wordt gesteld, zal Jef van Extergem geen belangrijke politieke rol spelen, al wordt zijn naam door Antwerpse communisten en bepaalde fronterskringen met eerbied uitgesproken.

Wat Antwerpen betreft, verdient ook de naam van Herman van den Reeck enige aandacht. Deze student der Brusselse Vrije Universiteit had contacten met ultra-revolutionaire en pacifistische krantjes zoals Staatsgevaarlijk en Het Overzicht. In Overzicht, dat uitgegeven werd door G. Pijnenburg en F. Berckelaers (die nadien onder zijn kunstenaarsnaam Michel Seuphor te Parijs bekendheid zou verwerven), publiceerde Herman van den Reeck onder het pseudoniem Krylenko onmiskenbaar opstandige en radicaal-Vlaamse bijdragen: „Makkers, Vlaanderen heeft nog slechts één kans, de moed verliezen voor die mislukt is, is veraad. Sluit u aaneen, verbindt uw politiek aan die der socialisten. Helpt het proletariaat de scepter te veroveren; zodoende gaat ge een beslissende strijd aan tegen het franskiljonisme”. Zijn dood, op 13 juli 1920, werd zowel door fronters als links-radicale flaminganten smartelijk aangevoeld.

Te Gent was in februari 1918 in de schoot der plaatselijke Socialistische Jonge Wacht een Vredesgroep opgericht, die extreem-links stond, wat haar o.m. met de waarnemend oorlogsburgemeester E. Anseele in scherp conflict bracht. Haar programma, opgesteld o.a. door K. Hutse, M. Machtelynck en de nadien als letterkundige bekend geworden Richard Minne, nam tegenover de V.B. een kritische en van de Antwerpse afwijkende houding aan: „Wij moeten... de Vlaamse strijd... economisch bevestigen, zien welke klassebelangen er achter staan om hem op die manier in zijn ware diepte te doorzien. Eerst wanneer wij het flamingantisme goed zullen verstaan, zullen wij het des te beter kunnen bestrijden”. De Vredesgroep verdedigde de solidariteit tussen Vlaamse en Waalse arbeiders en wees de bestuurlijke scheiding af. In november 1918 stichtten enkele van haar leden, waaronder G. van den Boom en daarna F. Minnaert, een Gentse Kommunistische Afdeling.

De Antwerpse Internationale-groep is van 1919 af evenwel het actiefst bij de vorming van eigen communistische organisaties in Vlaanderen. Ze richt een Vlaamse revolutionaire socialistische partij op, die later de naam van Kommunistische Bond in Vlaanderen aanneemt. In oktober 1919 congresseert ze samen met Leuvense anarchisten en vormt met hen de Vlaamse federatie der Kommunistische Partij, met aangeslotenen te Antwerpen, Leuven, Gent, Dendermonde en in het Brusselse. In januari 1920 houdt ze een tweede congres te Gent, waarop August Debrouwere tot haar landelijk secretaris gekozen wordt. Haar blad, De

Internationale, staat sympathiek tegenover aangehouden linkse en andere activisten, zoals Van Extergem, Firmin Mortier, August Borms e.a.:

„Het grootkapitalisme neemt in Vlaanderen het franskiljonisme aan als verschijningsvorm. De vervolging tegen de flaminganten gaat dus ook tegen ons”. Toch staat de groep vijandig tegenover de Frontpartij en haar „sociale Godsvrede”. Vooral Herman Vos houdt men daarbij in het oog. Aanvankelijk onderhoudt men goede betrekkingen met de Antwerpse links-anarchiserende intellectuelen der Clarté-richting, waarmee het in april 1920 evenwel tot een breuk komt. Intussen had de Vlaamse federatie reeds relaties met de Groupe Communiste de Bruxelles en bepleitte ze de oprichting van een Belgische federatieve radenrepubliek.

Ledenaantal en persverkoop bleven evenwel miniem en de organisatie was gebrekkig, ook nadat de Leuvense anarchist de groep weer verlaten hadden. In december 1920 besluit de Vlaamse federatie toe te treden tot de door Van Overstraeten opgerichte Parti Communiste Belge (PCB). Dit brengt opnieuw ledenverlies mee, uit protest zowel tegen het centralisme als tegen het anti-flamingantisme der Brusselse communisten. Begin 1921 zal de Antwerpse groep de PC-Van Overstraeten trouwens weer verlaten en contact opnemen met de groep Jacquemotte, die in mei 1921 op haar beurt een communistische partij had opgericht. In juli 1921 wordt de Antwerpse groep in de PC-Jacquemotte opgenomen en krijgt ze in Vlaams opzicht een iets ruimere armslag toegezegd. Doch ook daar staan de Antwerpse communisten tegenover een vooral uit Waalse en Brusselse communisten samengestelde organisatie, wat nog geaccentueerd wordt, wanneer de PC-Van Overstraeten en de PC-Jacquemotte in september 1921, op aandringen van de Komintern, definitief in el-

kaar opgaan. In het programma der nieuwe, verenigde Kommunistische Partij heet het: „De taalgelijkheid is een wettige eis, maar in de huidige omstandigheden kan het Vlaams proletariaat als klasse geen belang hechten aan de taal die men gebruikt om het uit te buiten”. De communisten zullen dus geen specifiek-Vlaamse actie voeren.

2. VANAF 1921 TOT WERELDOORLOG II.

Op 24 september 1921 verschijnt De Roode Vaan voor het eerst, als officieel Vlaams communistisch orgaan. In februari 1922 verlegt het de oplossing van het Vlaams probleem naar de post-revolutionaire toekomst: „De Vlaamse kwestie kan slechts door de socialistische omwenteling worden opgelost”. Ook staat men afzijdig tegenover de campagne tot vervlaamsing der Gentse Universiteit, want, hoe dan ook, „... de stof die gedoemd wordt is burgerlijk”. Dergelijke opvattingen weerhouden heel wat democratische flaminganten ervan toe te treden tot de KP en doet hen de voorkeur geven hetzij aan de Frontpartij, hetzij aan de BWP die met Huysmans aan Vlaamse allure gewonnen had. Er treedt pas een kentering in, wanneer Van Extergem in juni 1928 uit de gevangenis ontslagen wordt en wanneer het Vlaams-nationalisme in autoritaire en fasciserende richting gaat evolueren. De KP krijgt wel in beperkte mate voet aan de grond onder de Antwerpse en Gentse haven- en industriearbeiders en in het Aalsterse, waar verscheidene oud-Daensisten toetreden. Ook hadden enkele Brusselse communisten, zoals Felix Coenen, geleerd meer begrip te tonen voor de Vlaamse problematiek, mede omdat deze in hun ogen voedsel gaf aan hun virulent anti-belgicisme (Het Belgisch imperialisme). Op voorstel der Kommunistische Partij van België zal het Vierde congres van de Komintern, dat begin maart 1928 te Moskou gehouden werd, de volgende resolutie aannemen: „De Kommunistische Partij moet niet alleen de eis tot zelfbeschikkingsrecht van het Vlaamse volk steunen, maar die strijd krachtig voortzetten tot de scheiding van de Belgische staat... Bij het steunen van die strijd moet de partij er onophoudelijk de nadruk op leggen dat de ware en uiteindelijke bevrijding van het Vlaamse volk slechts door de proletarische omwenteling kan geschieden”. Voortaan kan de Belgische KP zich dus gemandateerd achten om zich ook specifiek Vlaams te engageren.

Veelmeer dan de argwaan der Franstalige meerderheid in de KPB tegenover het Vlaamse vraagstuk, hoe reëel deze ook was, speelde vooral een dogmatische overname van bepaalde leninistische stellingen de Belgische en ook de Vlaamse communisten parten. Ze gingen er van uit, dat ze te maken hadden met een loutere cultuurstrijd die los stond van de eigenlijke klasseproblematiek, ofwel met een Vlaamse variant van de nationaliteitenkwestie. Daarbij had Lenin er in 1914 op gewezen, dat de opkomst van nationale bewegingen onverbreekelijk verbonden was met de opkomst van nationale bourgeoisieën. Daaruit concludeerden de Belgische communisten dat de Vlaamse kwestie slechts een uitingsvorm was van de opkomst van een Vlaams kapitalisme, dat ze in wezen dus uitsluitend een burgerlijke, resp. kleinburgerlijke aangelegenheid was. De Vlaamse arbeider zou hoog-

stens van uitbuiten verwisselen, een redenering die men ook wel terugvindt in A. Vermeylens *Kritiek der Vlaamsche Beweging* (1895). De toen in de KPB gekoesterde overtuiging dat een allesregende proletarische omwenteling voor de deur stond, deed de rest. Pas in de jaren dertig krijgt de opvatting die reeds vroeger door Van Extergem gehuldigd werd („Vlaams is een klassetaal”) opnieuw de overhand. Dan gaan de Vlaamse communisten evolueren naar de opvatting dat het Vlaamse probleem duidelijk klassekenmerken heeft, in de vorm van de sociale en culturele strijd van een arbeidersklasse tegen een bourgeoisie die bovendien door haar franskiljonisme behalve de sociaal-economische en politieke ook de culturele uitbuiting der volksmassa's bedreef.

Aan het eind van de jaren twintig heeft het Belgische communisme buitendien af te rekenen met een eigen variant der trotskistische revolte, die in 1928 uitloopt op de afscheuring van de groep-Van Overstraeten. Deze interne tweespalt wordt verbitterd uitgestreden, ten koste van de aandacht voor de Belgische realiteiten. Een der gevolgen daarvan is dat er tijdens de tussentijdse Borms-verkiezing in december 1928 te Antwerpen twee vijandige communistische lijsten ingediend worden die resp. 3083 en 2616 stemmen behalen. Intussen is de vrijgelaten Van Extergem te Antwerpen op een door Rosa de Guchtenaere voorzeten volksvergadering gehuldigd, met Waalse en Vlaamse communisten (Julien Lahaut, Piet Vermeylen) als sprekers. Ward Hermans en Amedee Verbruggen hadden hun deelname afgezegd, daar Van Extergem geweigerd had dat het Antwerpse Vlaamsche Front bij de viering betrokken zou worden. Van Extergem wil toch voeling blijven onderhouden met vrijzinnige Vlaamse-nationalisten (o.m. het weekblad *De Noorderklok*) en biedt in december 1928, na de verkiezingen, ook Borms een bondgenootschap aan. Deze aanvaardt dit (vgl. *Uilenspiegel* van 19 februari 1929), op voorwaarde dat de communisten „hun eigen programma tijdelijk zouden laten varen”. Dat wijst Van Extergem af, en na op uitnodiging van Jacquemotte officieel tot de KP te zijn toegetreden, vertrekt hij voor een tijd naar Moskou.

De KP wil werk maken van haar Vlaams programma. Ter gelegenheid van de IJzerbedevaart van 1931 geeft ze een speciaal blad uit, *Diksmuide*, waarin een hoofdartikel aan de burgerpartijen en „de grote hoop der Vlaams-nationalistische leiders” verwijt het Belgisch imperialisme achterna te lopen. Behalve een brief van Van Extergem werd ook een motie van het KP-bestuur opgenomen waarin, behalve dat men tegen de verhoogde legeruitgaven en de door het kabinet-Jaspar verlaagde pensioenen protesteert, opgeroepen wordt „voor het zelfbeschikkingsrecht van Vlaanderen, gaande tot de afscheiding”. Wanneer communisten en socialisten op het bedevaartterrein verschijnen, komt het tot incidenten met de ordediensten.

Intussen zijn enkele teleurgestelde fronters, studenten en intellectuelen tot de Vlaamse KP-organisaties toegetreden, daartoe gedreven door de toenemende autoritaire koers van het Vlaams-nationalisme, waarin velen in de ban geraakt zijn van een zich in tal van Europese landen ontwikkelend fascisme en anti-communisme. Onder de

arbeiders blijft de invloed der KP evenwel klein, wat in de hand wordt gewerkt door haar agressieve opstelling tegen de BWP, die ze als haar hoofdvijand beschouwt.

In 1936 beleeft de KP in het hele land een periode van opgang. Ze behaalt gunstige verkiezingsresultaten, ook te Antwerpen, waar ze een provincieraadszetel veroverd. Meer dan aan haar vlaamsgezindheid, die de meerderheid der arbeiders trouwens onverschillig liet, dankte ze dat aan het slechterwordende politieke en sociale klimaat en aan haar gewijzigde houding jegens de Werkliedenpartij. In augustus 1935 had het Zevende Kominterncongres tot de vorming van antifascistische eenheidsfronten opgeroepen. Met de Spaanse burgeroorlog breekt tevens de Volksfrontperiode aan. De sociale crisis en de werkloosheid voeren tot de algemenestaking van 1936, waarin de KP (haven van Antwerpen!) een belangrijke rol speelt en haar isolatie in hoofdzaak verbreken kan.

Jef van Extergem en Georges van den Boom dringen intussen aan op een Vlaamse figuur van het communisme in België. In februari 1937 wordt in de schoot der KPB de Vlaamse Kommunistische Partij (VKP) opgericht, met Van Extergem als secretaris. De Roode Vaan wijzigt haar naam in Het Vlaamsche Volk. Georges van den Boom schrijft dat de VKP „staat op het standpunt van het zelfbeschikkingsrecht van het Vlaamse volk”, dat ze een Vlaams Volksfront wil en daartoe een beroep doet op socialistten, christendemocraten en democratische Vlaams-nationalisten. De VKP eist „zelfbestuur!”, houdt landcagen met rode vaandels en leeuwevlaggen, en guldensporenvieringen waar, naast de Internationale, ook de Vlaamse Leeuw gezongen wordt. In oktober 1937 komt te Antwerpen een tegen het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) (nu de hoofdvijand der Vlaamse communisten) gericht Vlaamsch Blok voor Zelfbestuur en Democratie tot stand, waaraan naast de VKP ook de kleine democratische frontersgroep van Augusteyns, de collectivisten van Dr. Laureys en de „radicalen” van Maudoux deelnemen.

De Vlaamse communisten geven hun anti-Belgisme op (Van Extergem: „Als goede Vlaming ben ik goede Belg geworden”) en hun blad schrijft: „Wij moeten voortijveren om de socialistische massa's te bereiken en hun het gevaar der kapitulatiepolitiek voor Hitler inhameren. Wij moeten met de rechtzinnige democratische liberalen contact zoeken, en met die elementen onder de christene arbeiders die wij bereiken kunnen”. Van Extergem veroordeelt nu ook het activisme en noemt het „een misdad tegen België”, „een zware fout tegen het werkende volk en tegen het socialisme”.

3. WERELDOORLOG EN REPRESSIEJAREN. De verrechtsing van de Europese en ook Belgische politieke conjunctuur maakt evenwel haar gevolgen merkbaar. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog wordt de KPB buiten de wet gesteld en krijgt Het Vlaamsche Volk een verschijningsverbod. Tot in 1944 zal het blad clandestien als De Roode Vaan verschijnen. Na mei 1940 verschijnt te Antwerpen nog enkele tijd een comuniserend blad, Uilenspiegel, tot het door de bezetter verboden wordt. In oktober 1940 worden de eerste Vlaamse communisten, onder wie partijbe-

stuurslid Leemans, aangehouden en te Keulen onthoofd. Nieuwe aanhoudingen volgen in mei 1941. Op het drukken en verspreiden der clandestiene Roode Vaan wordt de doodstraf gesteld. In maart 1943 wordt de ondergedoken Van Extergem aangehouden en naar Breendonk, vandaar naar Duitsland gebracht. Ook andere Vlaamse communistische voormannen, zoals Van Belle en Dillen, ondergaan hetzelfde lot. Tijdens de bezetting speelt de KP een actieve rol in het verzet en werkt ze o.m. mee aan de oprichting van het Onafhankelijkheidsfront. In Vlaanderen is het communistische verzet vooral actief in het Leuvense, Antwerpse, Limburgse en in Zuid-West-Vlaanderen. Maar voor de gehele partij is de strijd tegen de nationaalsocialistische bezetting een ware doodsstrijd: van de 10.000 leden die de KP in september 1939 telde worden er 5.000 aangehouden en komen er 2.000 om.

Dat verklaart mede waardoor voor de snelle naoorlogse ledenaangroei der KP slechts onvoldoende politiek kader bestond. Allianties met burgerlijke, anti-Vlaamse verzetsbewegingen, het patriottisch welbevinden, de verontwaardiging over de dood van zovele kameraden – veelal het slachtoffer van verklikking –, de aanvankelijke toevloed van onfrisse elementen die meestal op eigen initiatief handelden, zich van de partijnaam bedienden en de KP nog vóór 1950 alweer zullen verlaten, hebben een negatieve uitwerking op de houding der partij, o.m. inzake het repressieprobleem. Het ontbreken van een ervaren middenkader remt de consolidatie van de uitbreiding der KP, ook in Vlaanderen, af.

Inzake de repressie wordt in de communistische pers en door gemandateerde communistische woordvoerders van 1944 tot '47 (wanneer de KP zich opnieuw duidelijk Vlaamsgezind opstelt) uiteraard fel aangedrongen op de bestraffing der collaboratie (met de nadruk op de economische collaboratie, doch ook op bestraffing van VNV, De Vlag, enz.). Een anti-Vlaamse toon of argumentatie is in de Vlaamse of Franstalige partijpers van die jaren of in de standpunten van haar leiding evenwel nergens aan te treffen.

Van 1947 af gaat de KP opnieuw een eigen links-Vlaams standpunt innemen. Het progressieve Antwerpse maandblad Debat opent een discussie onder de communisten, die zich voor het federalisme uitspreken. Het Vlaamse doctrinetijdschrift der KP, Communisme, neemt in februari 1947 hetzelfde standpunt in, met specifiek Vlaamse argumenten: „Onze taal niet langer met de voeten laten treden” – „Onverschilligheid van arbeidersmilitanten tegenover nationale bewegingen is dwaas, ja reactionair” – „Federalisme bevordert de opgang naar democratische hernieuwing en socialisme”. In maart 1947 zal de partijleiding zich in Communisme officieel distantiëren van de anti-Vlaamse uitwassen der repressie („De bourgeois-repressie is niet de onze”) en aandringen op bestraffing der economische collaboratie en op clementie voor de misleiden. Datzelfde jaar dient de communistische kamergroep een wetsvoorstel in tot amnestie voor minderjarige politieke delinquenten, dat evenwel door alle andere partijen verworpen wordt. Niettemin zal vooral de katholieke pers de repressie op rekening van de communistische druk schrijven, dit hoewel ze voortduurt tot lang nadat de

communisten de regering verlaten hebben (1947) en er nooit een communist het departement van justitie geleid heeft.

4. TUSSEN KOUDE OORLOG EN FEDERALISME. Het 10^e congres der KPB zal het federalisme officieel op het partijprogramma plaatsen. Ondertussen is het politieke klimaat in West-Europa en België gewijzigd. De „koude oorlog” breekt uit en culmineert in 1949 in de oprichting van de NATO, met België onder de stichtende staten. De KPB leidt zware verkiezingsnederlagen en valt terug van 23 kamerzetels (1946) op 4 (1954). Met deze ongunstige evolutie had het organisatorische en doctrinaire herstel der partij geen gelijke tred gehouden en ze heeft af te rekenen met sectarische tendensen en moeilijkheden inzake de interne partijdemocratie. De meerderheid der partijleiding, die zich op een unitair-Belgisch standpunt plaatst en zelfs het bestaan van een afzonderlijke Vlaamse en Belgisch-Franstalige cultuur betwist, vreest dat het federalisme in haar bedrijvigheid verdelende factoren zal binnenbrengen, temeer daar de KPB dan zwaar onder druk zal worden geplaatst door de „communistenjacht” in bedrijven, openbare diensten en syndicaten, en door de moord op partijvoorzitter Julien Lahaut (1950, midden in de koningscrisis). In oktober 1953 besluit het Centraal Komitee der KPB daarom het federalisme „in de huidige omstandigheden” van het partijprogramma te schrappen.

Na het elfde congres der KPB (1954), dat grote wijzigingen brengt in het partijbestuur en de interne partijdemocratie herstelt, wordt het federalisme de facto tot „vrije kwestie” voor de communisten. De algemene staking van 1960-'61 en de oprichting van de Mouvement Populaire Wallon door André Renard brengen in de Waalse KP-afdelingen een krachtige federalistische stroming op gang. Het dertiende en veertiende partijcongres plaatsen zich opnieuw op het federalistische standpunt. In Vlaanderen komt (vgl. Stichting-Lodewijk de Raet, Links, KWB, Het Pennoen e.a.) een democratische stroming op gang die zich sociaal wil engageren. De Vlaamse communisten nemen aan deze beweging actief deel, zijn o.m. aanwezig op de nationale betoging van 10 november 1963 te Antwerpen („federalisme en economische democratie”). Hun optreden wordt door M. van Haegendoren (De Vlaamse Beweging, Verweer en Aanval) als volgt beoordeeld: „De Vlaamse kommunisten zijn federalisten. Hun manifest NU (Vlaams-Waalse democratische solidariteit tegen de unitaire grootfinancier) klinkt eerder progressief-socialistisch en radikaal-Vlaams dan extreem-marxistisch. Ik ben ervan overtuigd dat, indien het niet terzijde werd gelegd „omdat het van de kommunisten komt en... men kan nooit weten”, de meerderheid van de Vlaamsgezinden het in grote lijnen zou onderschrijven”. Net als de parlementsverkiezingen van 1961 wijzen de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 op een KP-voortgang, ook in Vlaanderen, waar ze opnieuw in de Antwerpse gemeenteraad binnendringt. Haar invloed breidt zich uit bij de syndicaal georganiseerden, minder in het specifiek Vlaams voelende milieu. Haar deelname aan het algemene Vlaamse verzet tegen de bisschoppelijke verklaring van 13 mei 1966 vindt weerklank in Links, Het Pennoen, De Nieuwe en bij een zich radicaliserende tendens onder de Leuvense studen-

ten, doch stuit elders op wantrouwen. Vlaamse communisten nemen deel aan colloquia, o.m. ingericht door afdelingen van het Davidsfonds, en kunnen hun standpunt uiteenzetten in De Maand (februari 1966, Communisten en Vlaamse Beweging). Toch moet de KP in Vlaanderen blijven optoren tegen het vermoeden, nog steeds een aanhangsel te zijn van een Waals-Brusselse partij, wat in de hand wordt gewerkt door gevoelsreacties in de Vlaamsbewuste opinie om Voerstreek, Brusselse randgemeenten e.d.

Verder wordt om haar heen een drievoudig odium onderhouden dat zij door de beperktheid van haar propagandistische middelen (sinds 1958 heeft zij geen Vlaams dagblad meer, tot radio en televisie wordt zij niet toegelaten) moeilijk doorbreken kan: haar internationalisme zou in tegenspraak zijn met haar Vlaams-democratisch engagement – zij zou autoritair zijn in haar werking en visie op de maatschappij, en haar „pluralistisch-socialistische” stellingname is slechts tactisch te verklaren – haar ideologische banden met de internationale communistische beweging zouden haar tot een buitenlands instrument maken (Moskou) en belasten haar tevens met conflicten in het wereldcommunisme en in socialistischè landen (China, Tsjechoslovakije, Hongarije). Dit zou haar buiten staat stellen in Belgische, resp. Vlaamse aangelegenheden een autonoom en bonafide standpunt in te nemen.

Waar zij in Vlaanderen, naast de Volksunie, de enige partij is om een federalistisch standpunt in te nemen, wordt haar door de Belgische Socialistische Partij en haar pers verweten een objectieve handlangster van het Vlaams-nationalisme te zijn, in weerwil van haar opstelling contra de Volksunie. Dit bemoeilijkt haar bedrijvigheid in de vakbeweging (Algemeen Belgisch Vakverbond), die zij op politiek en economisch terrein democratisch en federalistisch wil engageren.

De Vlaamse communisten willen zich beschouwen als de continue exponent en de marxistische uitdrukking van een historisch in Vlaanderen verankerd sociaal en politiek links-radicalisme, met wortels in de arbeidersbeweging. Doch hun partij heeft rekening te houden met de beperktheid van haar ledenaantal, de geringe verspreiding van haar pers (De Rode Vaan, Vlaams Marxistisch Tijdschrift) en de unanieme anti-communistische opstelling der in Vlaanderen actieve partijen en grote organisaties, die haar engagement uitsluitend als „cellenbouw” wenselijk te beschouwen.

Toch blijft de KP van mening dat haar invloed in de bevestiging van een links-democratisch flamin-gantisme, o.m. in de arbeidersbeweging, zicht- en meetbaar is.

LITERATUUR: E. Laureys, *Witte kaproenen keren terug* (1950); - M. Claeys-van Haegendoren, *25 jaar Belgisch socialisme* (1967); - Cl. Renard, *Octobre 1917 et le mouvement ouvrier belge* (1967); - A. Bijnsens, *De oorsprong van de Communistische Partij in België, 1917-1921* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1969); - M. Liebman, *Origine et signification idéologique de la scission communiste dans le Parti Ouvrier Belge*.

JAN DEBROUWERE